

Максимова О.О. Портрет успішного бізнесмена / О.О. Максимова // Митець – культура – виміри часу. Міжнародні наукові читання 2018 в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі : зб. статей / ред.-упор. І.Є. Копоть. – Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2018. - С. 180 – 189.

e-mail: helen.maks23@ukr.net

О.О. Максимова
(м. Житомир)

ПОРТРЕТ УСПІШНОГО БІЗНЕСМЕНА

Олена Олександрівна Максимова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій Житомирського державного університету імені І.Я. Франка.

У статті з'ясовується сутність категорії «успіх», який визначаємо як систему, яка включає в себе комплекс мотиваційних, емоційних, знаннєво-репродуктивних особливостей та реалізується в активній діяльності особистості. Теоретично обґрунтовуються риси портрету успішного бізнесмена, на основі чого розкриваються змістові компоненти структури успішної особистості. У ній виокремлюємо когнітивний, емоційно-мотиваційний, регулятивний та поведінковий компоненти, які взаємодіють у реальному процесі, утворюючи системну цілісність.

Ключові слова: успіх, успішна особистість, структура успішної особистості бізнесмена, когнітивний, емоційно-мотиваційний, регулятивний та поведінковий компоненти.

Елена Александровна Максимова

Портрет успешного бизнесмена

В статье определяется сущность категории «успех», который изъясняем как систему, которая включает в себя комплекс мотивационных, эмоциональных, когнитивно-репродуктивных особенностей и реализуется в активной деятельности личности. Теоретически обосновываются черты портрета успешного бизнесмена, на основе чего раскрывается содержание компонентов структуры успешной личности. В ней выделяем когнитивный, эмоционально-мотивационный, регулятивный и поведенческий компоненты,

которые взаимодействуют в реальном процессе, образуя системную целостность.

Ключевые слова: успех, успешная личность, структура успешной личности бизнесмена, когнитивный, эмоционально-мотивационный, регулятивный и поведенческий компоненты.

Olena Oleksandrivna Maksimova

Successful businessman's portrait

The article reveals the essence of the category "success", which we define as a system, which includes a complex of motivational, emotional, knowledge-reproductive features which is realized in the human activity. The features of a successful businessman's portrait are theoretically substantiated, based on which the content components of the structure of a successful personality are revealed. In it we distinguish the cognitive, emotional and motivational, regulatory and behavioral components that interact in the real process, forming a systemic integrity.

Key words: success, successful personality, successful personality structure of a businessman, cognitive, emotional and motivational, regulatory and behavioral components.

Вступ

Дитячі роки накладають відбиток на все подальше життя людини. Адже у цей період закладаються базові риси характеру, формується світогляд, власні принципи життя, визначається активне, дійове, вольове чи, навпаки, пасивне, споживацьке ставлення до життя. У зв'язку з цим значну увагу потрібно приділити досягненню успіху зростаючою особистістю в її починаннях, що сприяє життєвому самоствердженню дитини, підвищує віру в себе, власні можливості, дає відчуття повноти життя, що супроводжується радісними переживаннями, сповнює життя почуттям щастя. У ситуації успіху підвищується активність діяльності, дитина стає учасником власного становлення. За таких обставин пробуджується бажання утверджувати, закріплювати у собі позитивне, боротися зі своїми вадами. Успіх у супроводі із

заохоченням веде до формування впевненості у собі. Це є підґрунтям для виховання сильної, активної, ініціативної, наполегливої у реалізації своїх починань особистості. Прихід дитини до школи змінює її соціальне становище. До цього етапу від неї не вимагалось щодня радувати найближче оточення своїми розумовими звершеннями, досягненнями. Відтепер на неї звалюється величезний тягар відповідальності, що має назву «навчання». Вчителі, батьки, родичі – усі прагнуть, щоб дитина була розумною, кмітливою, досягала успіхів у провідній діяльності - навчанні. Одні малюки впевнено переступають поріг школи, інші ж, навпаки, вже виявляють сумніви у своїх можливостях. Якщо дитина зростала у атмосфері тепла і любові, очікування, які формують рівень домагань, ведуть її вперед, до успіху, якщо ж до цих пір у реакціях референтного кола дорослих вона бачила переважно зневагу, дорікання і відштовхування, очікування не даватимуть їй можливості успішно просуватися вперед.

Хоча кожна дитина ще до вступу у школу так чи інакше відчула радість перемоги і гіркий присмак поразки та набула відповідного досвіду, тільки у школі її досягнення і невдачі набувають офіційного характеру, постійно реєструються і проголошуються публічно. Маленька дитина, майбутній творець власного життя і історії, проектує своє майбутнє у різних напрямках, «приміряючи» одну професію за іншою. У сьогоденні досить звабливою є професія бізнесмена, оскільки її видима зовнішня сторона обіцяє значні матеріальні статки і вагому роль у суспільстві. Однак у реаліях значний відсоток недосвідчених підприємців банкрутує. Це доволі складна і багатогранна професія, яка ставить чимало різнопланових вимог до людини. Бізнесменом може стати людина розумна, працелюбна, вольова та моральна. За один рік цього не досягнеш. Тому роботу над собою слід розпочинати з дитинства, зі шкільних років.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблема успіху глибоко вивчалася психологами, педагогами, соціологами, філософами. Науковий доробок феномену успіху вміщує

теоретичні й практичні дослідження його сутності, мотивації досягнення, рівня домагань, почуттів, що виникають при його досягненні, створення ситуацій успіху, його ролі у формуванні дитячої особистості. Найбільш розробленими на даний час є питання “правил”, способів досягнення успіху. Е.Берн, Р.Девіс, І.Доброворський, І.Іщук, М.Киянова, Е.Ксенчук, О.Марден, З.Петрасинський, О.Свергун, Е.Стро вивчають механізми досягнення життєвого успіху. Природно, що до проблеми забезпечення успіху в навчанні й вихованні дітей неодноразово звертались педагоги: Ш.Амонашвілі, А.Бєлкін, Д.Дьюї, Я.Корчак, А.Макаренко, М.Монтессорі, В.Сухомлинський, С.Френе, С.Шацький, Р.Штайнер та інші. Особливості побудови виховного процесу з метою формування ініціативних, творчих особистостей досліджують українські вчені-педагоги А.Бойко, В.Киричок, Б.Кобзар, Н.Кудикіна, А.Осмоловський, Г.Сазоненко, О.Чернявська.

Мета нашої статті - висвітлити сутність поняття «успіх», теоретично обґрунтувати риси портрету успішного бізнесмена, розкрити змістові компоненти структури успішної особистості.

Основна частина

Сучасна освіта акцентує увагу на проблемі підготовки зростаючої особистості до життєіснування у ринкових умовах, такої, що вміє досягати успіху в обраній справі за рахунок власних зусиль, не порушуючи моральних норм, не зачіпаючи інтереси інших. Одним із чинників розвитку дитячої особистості є її діяльність. Докладаючи фізичних, інтелектуальних, духовних зусиль, вона вправляється в різних видах діяльності, розвиває здібності, отримує результат, який переживає як досягнення, успіх або ж як невдачу. Усвідомлення дитиною особистих індивідуальних досягнень, суспільне визнання отриманого результату є стимулом для її подальшого розвитку в цьому напрямі.

Яку людину можна вважати успішною? А чи кожен може нею стати? Що для цього необхідно робити? А чи всі успішні люди здобули свій успіх чесним шляхом, і врешті-решт: що таке успіх? Ці питання, напевно,

турбують кожного підлітка, який хоч раз у своєму житті замислювався над тим, ким же він буде у майбутньому. Для кожного ідеал успішної людини виглядає по-різному, але всі ми чітко знаємо, що це особистість, яка має гарну кар'єру, щасливу сім'ю і може забезпечити собі безтурботну старість. А з чого все починається? У будь-кого з нас ще з дитинства є свої заповітні мрії, бажання, та, на жаль, не кожен може знайти шляхи до їх реалізації. Адже мрії перетворюються на реальність тільки за умови наявності у людини знань вірного шляху, сильної волі, самодисципліни, правильних дій.

Розглянемо, як розуміють успіх видатні вчені. Філософ Г. Тульчинський виділив два значення даної дефініції: «успіх – подолання, розв'язання людиною чи колективом проблем і протиріч свого життя» [4, с. 133]; «успіх як широке соціальне визнання результатів діяльності особистості, її справ і вчинків [4, с. 129], зауважуючи, що «успіх як соціальне визнання і схвалення є лише механізмом підкріплення і закріплення зусиль самої особистості у процесі її самореалізації, розкриття творчого потенціалу» [4, с. 138]. Вчені В. Михайліченко та О. Романовський розцінювали поняття «успіх» як розвиток сили і здібностей, за допомогою чого людина досягає бажаної мети у своєму житті, організовуючи відповідним чином свою енергію і зусилля, а також структуруючи знання і удосконалюючи здібності. Соціологія акцентує увагу на зовнішньому боці успіху, тобто на визнанні його оточуючими, передбачаючи максимальне самоствердження у певній соціальній структурі. Соціологи розглядають два типи успіху: матеріальний і експресіоністський, за якого здійснюється найбільша самореалізація, що не завжди пов'язано з матеріальними благами. Цікавими є висновки західного соціолога Д. Філда відносно будь-якого суспільства. Люди в ньому займають одну з трьох позицій: «альпіністи» - мають сильну спрямованість на досягнення життєвого успіху, «статики» - їх активність щодо досягнення успіху помірна, «пасивні люди». Видатний вчений І. Кон дослідив прямопропорційну взаємозалежність між позицією людини в суспільстві та її бажанням самовизначення для своїх дітей.

У психологів успіх розуміється як позитивний результат певної діяльності, доробок, здобуток, досягнення поставленої мети. Таким чином, успіх, підкріплений емоцією радості, задоволення собою, виступає своєрідним поштовхом до наступних дій. Відомий людинознавець Дейл Карнегі вважав, що успіх є природним наслідком багаторазового схвалення та заохочення: «Давайте хвалити навіть за найменше досягнення. Це заохочує до подальшого удосконалення» [1, с. 173]. До проблеми виховання успішного підростаючого покоління звертались і педагоги, адже беззаперечним є той факт, що становлення успішної особистості розпочинається у дитинстві. У цьому зв'язку російський і радянський педагог С. Шацький, працюючи над створенням оптимальних психологічних умов для успішного навчання, зазначав, що величезну роль у справі успішності відіграє настрій, бадьорість духу, жвавість. Вони і складають основу успішної діяльності. Доречно згадати і «Школу радості» В. Сухомлинського, в яку діти бігли із задоволенням та бажанням, досягали шкільних успіхів і зростали особистісно. Педагог-новатор С. Лисенкова підкреслювала: «Успіх у навчанні – першочергова умова становлення особистості людини. Це внутрішній комфорт, радісний настрій, коли справа лагодиться» [2, с. 4]. Усі ми родом із дитинства. Шкільні роки накладають значний відбиток на наше подальше життя. Становлення майбутніх бізнесменів теж починається зі шкільної лави.

Щоб описати портрет успішного підприємця, розглянемо спершу складові успіху. Оскільки це явище є складною категорією, ми можемо аналізувати його як систему, яка включає в себе комплекс мотиваційних, емоційних, знаннево-репродуктивних особливостей та реалізується в активній діяльності особистості. Успіх без знань – це випадковість, тож для того, щоб він став закономірністю, потрібна певна теоретична база. Це знання про себе і про інших людей, законів бізнесу і освіченість у сфері обраного бізнесу. Важливо знати свої позитивні та негативні риси, соціальну значимість.

Розглянемо детальніше, якими знаннями має володіти бізнесмен. Сьогочасний підприємець має бути поінформованим у сфері економіки, інноватики, технології, політики, маркетингу, юриспруденції, психології, фінансів. Знання з економіки є основою для формування ринкового способу мислення бізнесмена. Від їх глибини, повноти, системності, дієвості залежить і успіх у обраній справі. Інноватика розкриває закономірності процесів розвитку та появи новацій, механізми управління змінами, особливості адаптації до них людей, їх поширення та використання. Щоб бути конкурентоспроможним, доречно йти в ногу з часом, оволодіваючи нововведеннями та уміло використовувати їх вплив на сферу конкуренції. Тим більше, що на відміну від спонтанних і стихійних змін, інноватика дає знання про механізм контрольованих змін, які виникають в результаті раціонально-вольової діяльності. Наразі, будь-яке виробництво формується на автоматизації, тож аби керувати усіма цими машинами, необхідні знання сучасних технологій.

Знання з політики забезпечують бізнесмену використання доцільних методів задля реалізації певних стратегічних інтересів для досягнення визначених цілей у стратифікованому соціальному середовищі. Також знання з цього предмету необхідні для того, щоб управляти діяльністю внутрішніх та зовнішніх правостосунків і взаємодій. Розуміння такого предмету, як маркетинг, допоможе аналізувати та контролювати прийняття рішень щодо комплексу маркетингу (ціна, продукт, просування, розповсюдження), задовольняти потреби клієнта, його очікування, адже це і є ключові моменти на шляху досягнення цілей і виконання завдань організації.

Навички, здобуті при вивченні психології, знадобляться для налагоджування стосунків з клієнтами, розуміння їх бачення, щоб знайти правильний підхід до кожного. Знання законів, за недотримання яких бізнесмен матиме проблеми, або ж взагалі може втрати свій бізнес, надзвичайно важливі - цьому навчає юриспруденція. Як правильно застосовувати певний ряд технік і процедур, що приватні особи та організації

використовують для управління своїми фінансами, яка різниця між прибутками і видатками, як оцінювати ризик інвестицій, а одним словом, що таке гроші, та як і де їх правильно вкладати та застосовувати - усьому цьому навчає така наука, як фінанси.

Оскільки професія бізнесмена належить, насамперед, до професій у системі «людина – людина», йому мають бути притаманні наступні якості:

- стійке та хороше самопочуття у співпраці з людьми, потреба у спілкуванні;
- для успіху взаємодії з людьми, що обов'язково передбачає бізнесова діяльність, необхідно володіти рефлексією та ідентифікацією. Під таким особистісним новоутворенням, як рефлексія, розуміють усвідомлення людиною того, як її сприймають інші. Ідентифікація передбачає уподібнення іншому, вміння поставити себе на його місце, усвідомити його проблеми;
- здатність швидко розуміти помисли, наміри іншої людини, орієнтуватись за зовнішніми ознаками у настрої іншого;
- здатність зберігати у пам'яті інформацію про особистісні якості багатьох різних людей;
- загальнолюдські чесноти: правдивість, чесність, гуманізм;
- вольові якості (організованість, дисциплінованість, вміння йти до мети, долаючи перешкоди, уміння правильно розподіляти час);
- оптимізм, орієнтація на успіх (підкріплена мотивацією успіху).

Бізнесмен, який прагне не тільки особистих благ, а й соціально орієнтований, прагне змінити життя і інших людей на краще, створити соціально значимий продукт, забезпечити частинку соціуму робочими місцями, мотивується не тільки прагматичними мотивами. Ним керують потреби і соціального ґатунку: зробити свій внесок у розвиток економіки країни, покращити добробут населення, виробити корисний продукт тощо.

Як і кожна діяльність, сфера бізнесу потребує від її представника сформованих певних умінь. Насамперед, це організаторські уміння та уміння керувати, а також вчасно навчати, підказувати, помічати та передбачати

слабкі місця, можливі помилки, коригувати дії підлеглих. Це вміння слухати, вислуховувати і чути, окрім своєї, і чужу точку зору, позицію. Сучасний бізнесмен повинен добре володіти комунікативною культурою, спостережливістю щодо прояву почуттів, характеру, особливостей світогляду, характеру іншої людини, помічати та аналізувати моделі та стереотипи поведінки людей, з якими має бізнесові зв'язки. Важливою є здатність подумки представляти, моделювати внутрішній світ інших.

Оскільки у бізнесі зустрічається чимало підводних каменів, життєдайним є вміння не здаватися, оптимістично дивитися на існуючий стан речей та в майбутнє, вирішувати нестандартні ситуації. Для ідеального портрету успішного бізнесмена додамо ще високий ступінь саморегуляції, що передбачає вміння володіти своїми почуттями, настроями, станами, мімікою, тілесною експресією, інтонацією, силою голосу.

Отже, розглянувши основні характеристики портрету успішного чесного підприємця, у структурі його особистості виокремлюємо когнітивний, емоційно-мотиваційний, регулятивний та поведінковий компоненти. Їх змістову наповнюваність подано у рисунку 1.

Рис.1. Структура особистості успішного чесного підприємця

Висновки

Таким чином, складаючи портрет успішного бізнесмена, ми акцентуємо увагу на його знаннях про себе і про інших людей, загальних законів бізнесу і освіченість у обраній сфері, на знаннях з економіки, інноватики, технології, політики, маркетингу, юриспруденції, психології, фінансів. У нього має домінувати мотивація досягнення та бути сформованими потреби соціального гатунку. Успішний підприємець має володіти організаторськими вміннями та вміннями вчасно навчати, підказувати, помічати та передбачати слабкі місця, можливі помилки, коригувати дії підлеглих; вмінням слухати, вислуховувати і чути. Важливою є володіння комунікативною культурою, спостережливістю. І, звісно, характерними особливостями його характеру мають бути вольові риси та моральність. Виділені нами структурні компоненти у особистості успішного чесного бізнесмена (когнітивний, емоційно-мотиваційний, регулятивний і поведінковий) зумовлюються взаємозалежністю і взаємовпливом. У реальному процесі вони взаємодіють, утворюючи системну цілісність.

Джерела та література

1. Карнеги Дейл. Как приобретать друзей и оказывать влияние на людей / Д. Карнеги / Пер. с англ. Ф.П. Красавина. - К: Наукова думка, 1989. – 224 с.
2. Лысенкова С.Н. Методом опережающего обучения: Кн. для учителя: Из опыта работы / С.Н. Лысенкова. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
3. Максимова О.О. Формування успішної особистості шестирічного першокласника: монографія / За ред. проф. М.В.Левківського / Олена Олександрівна Максимова. – Житомир: ЖДУ, 2013. – 195 с.
4. Тульчинский Г.Л. Разум, воля, успех: О философии поступка / Г.Л. Тульчинский. – Л.: Издательство Ленинградского ун-та, 1990. – 216 с.

Розширена анотація

У статті з'ясовується сутність категорії «успіх», під яким розуміємо досягнення особистістю значних результатів у суспільно чи особистісно

значущій діяльності шляхом прикладення власних зусиль. Успіх визначаємо як систему, яка включає в себе комплекс мотиваційних, емоційних, знаннєво-репродуктивних особливостей та реалізується в активній діяльності особистості. Успіх, з одного боку, є результатом діяльності особистості, з іншого – поштовхом до нової діяльності.

Теоретично обґрунтовуються риси портрету успішного бізнесмена. Увага акцентується на його знаннях про себе і про інших людей, загальних законів бізнесу і освіченість у обраній сфері, на знаннях з економіки, інноватики, технології, політики, маркетингу, юриспруденції, психології, фінансів. У нього має домінувати мотивація досягнення та бути сформованими потреби соціального ґатунку. Успішний підприємець має володіти організаторськими вміннями та вміннями вчасно навчати, підказувати, помічати та передбачати слабкі місця, можливі помилки, коригувати дії підлеглих; вмінням слухати, вислуховувати і чути. Важливою є володіння комунікативною культурою, спостережливістю. І, звісно, характерними особливостями його характеру мають бути вольові риси та моральність. У статті виділяються структурні компоненти особистості успішного чесного бізнесмена (когнітивний, емоційно-мотиваційний, регулятивний і поведінковий); вони знаходяться у нерозривній єдності, взаємодіють (реалізуються у діалектичній єдності, взаємозумовленості), розвиваються, сприяючи тим самим “перетворенню” індивіда на активного суб’єкта діяльності, спілкування, творця свого бізнесового шляху. Лише їх комплексний розвиток дозволить сформуванню у людини орієнтацію на успіх, вміння його досягати, не порушуючи моральних норм.

1. Максимова О.О. Толерантне ставлення вихователя ЗДО до вихованців / О.О. Максимова // Профессиональная подготовка специалистов в условиях непрерывного образования: андрагогический поход: Матеріали Міжнародної наукової конференції / Silvia Lukacova, Oksana Samoilenko (eds.). – С. 171 – 179. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukacova3>.

e-mail: helen.maks23@ukr.net

ТОЛЕРАНТНЕ СТАВЛЕННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО ДО ВИХОВАНЦІВ

TOLERANT ATTITUDE TO EDUCATORS

Максимова Олена

кандидат педагогічних наук, доцент Житомирського державного
університету імені І.Я. Франка

Анотація: У статті піднімається проблема толерантного ставлення вихователя до дітей дошкільного віку. Розглядається семантика поняття «толерантність» згідно історичної епохи, основні позиції педагогіки толерантності. Розкривається структура особистості толерантного вихователя, у якій ми виділяємо когнітивний, емоційно-мотиваційний, оцінно-ціннісний, поведінковий компоненти, які знаходяться у тісному взаємозв'язку.

Annotation: The article raises the problem of the tolerant attitude of the educator to preschool children. The semantics of the concept of "tolerance" according to the historical period, the main positions of pedagogy of tolerance are considered. The structure of the personality of a tolerant educator is revealed, in which we distinguish cognitive, emotional and motivational, evaluative-value, behavioral components, which are in close interconnection.

Ключові слова: толерантність, педагогіка толерантності, толерантний вихователь, структура особистості толерантного вихователя.

Key words: tolerance, pedagogy of tolerance, tolerant teacher, personality structure of tolerant educator.

Моральність у нашому суспільстві є основою дотримання неписаних законів безконфліктного співіснування його мешканців. Однією з моральних категорій, завдяки якій люди знаходять порозуміння, уникають воєн, кровопролиття, розв'язують проблеми мирним шляхом, є толерантність. Ця якість, як і будь-які інша моральна риса, виховується суспільством поступово змалечку. Варто зауважити і нагадати, що одним з найбільш дієвих методів виховання є особистий приклад. Діти копіюють дорослих, не аналізуючи їх поведінку. Тому природно, що толерантну дитячу особистість може виховати тільки той наставник, який сам володіє даною якістю. Увагу на даній проблемі акцентують такі документи ООН, як «Загальна Декларація прав людини», «Конвенція про права дитини», «Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань», Декларація принципів толерантності.

Недаремно у вимогах до професії вихователя однією з найвагоміших є моральні якості. На сьогоднішній день ми нерідко спостерігаємо протиріччя між реаліями життя і ідеальним вихователем (якого змальовує професіограма і його посадові обов'язки), які проявляються у вигляді агресивної поведінки вихователя щодо дітей. Наприклад, вихователь повинен завжди бути стриманим, виваженим, не кричати і не зачіпати дітей. Однак переповненість груп ЗДО, низька оплата праці не найкращим чином впливають на психічний стан вихователів. І вони вважають за можливе зриватися на дітях. Не так вже й рідко, на жаль, громадськість чує про голосні скандали, коли вихователь, застосовуючи до дитини силу, щось їй ламає. Нерідкими є і такі випадки, коли на посаду вихователя влаштовуються особистості, які зовсім не мають педагогічного хисту і не люблять дітей. Такі факти дошкілля не можуть залишатися поза увагою педагогічної думки, що й спричинило окреслення теми нашої статті.

Аналізуючи доробок вчених щодо проблематики толерантності, відмітимо, що її історичний контекст відображено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців (П. Бейль, І. Вишенський, Ф.-М. Вольтер, К.-

А. Гельвецій, І. Гізель, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Липинський, Дж. Локк, Дж. Мілль, Ш.-Л. де Монтеск'є, Т. Мор). Теоретико-методологічному обґрунтуванню поняття «толерантність» присвячені дослідження філософів (Л. Буєва, О. Грива, Ю. Іщенко, Є. Касьянова, М. Конш, О. Садохін, Л. Скворцов, В. Соловійов, А. Шопенгауер), політологів та правознавців (М. Гаджимірзаєв, М. Гулієв, Є. Маркова, М. Монастирська, О. Стогова, Г. Олінченко, В. Ханстантинов), етнополітологів та етнографів (К. Леві-Стросс, Г. Рамазан), соціологів (Є. Головаха, Л. Дробіжева, Л. Завірюха, Р. Інглхарт, В. Лекторський, М. Шимановський), психологів (О. Асмолов, І. Бех, Н. Буравльова, Г. Бюзелева, Г. Олпорт, Е. Фром, Г. Шелемова), педагогів (О. Безкоровайна, Б. Гершунський, В. Глебкін, Є. Зеленов, Е. Музенітова, Є. Степанов). Сучасні науковці визначають толерантність як певну життєву філософію (О. Грива, В. Лекторський), як категорію відносин (С. Бондирєва, Є. Касьянова, Д. Колесов, В. Маралов, В. Сітаров), як правовий принцип (М. Мчедлов, М. Сичова, Н. Шилборд), як толерантну свідомість (О. Асмолов, О. Кондаков, О. Насиновська), як пізнавальну стратегію (А. Коржуєв, В. Попов), як особистісну рису (О. Клепцова, М. Климова, Г. Солдатова, В. Чернявська).

У багатьох роботах розкриваються шляхи формування толерантності у підростаючого покоління (Л. Байбородова, О. Грива, М. Ковальчук, М. Рожков, Г. Тараненко, О. Троїцька). Формування толерантності у майбутніх спеціалістів дослідили Л. Безотечество, С. Крук, А. Маркарян, Л. Слобожанка, В. Чернявська. Однак ми не знайшли робіт, які б піднімали питання толерантного ставлення вихователя до своїх підопічних.

Тому метою нашої статті є висвітлення сутності толерантності як особистісної риси вихователя ЗДО та розкриття структури особистості толерантного вихователя.

Щоб зрозуміти багатозначність досліджуваного поняття, зануримося трішки в історію його виникнення. У 16-17 столітті, коли переважаючим

типом світогляду був релігійний, війни на фоні фанатичної непримиренності між католиками і протестантами винищували населення різних країн. Як метод протиборства цьому явищу і виникає ідея толерантності, набуваючи широкого розповсюдження. І хоча її паростки мали місце ще в античному світі, і терпимість та терплячість пропагувались як основні добродієвості у вченнях стародавніх мислителів (Сократ, Платон, Аристотель, Цицерон, Луцій Анней Сенека, Марк Аврелій, Тертуліан), широке розповсюдження вона отримує саме в епоху Відродження з метою досягти «золотої середини» між непримиренними релігійними позиціями.

Пройшовши довгий шлях крізь століття, поняття «толерантність» суттєво поміняло своє значення. Фраза Марка Аврелія, на наш погляд, досить повно передає змістове наповнення даної дефініції у стародавньому світі: гідність людини полягає у тому, щоб любити тих, хто її ображає. Тобто однією з найбільших чеснот вважалась терпимість, поміркованість, які й виступають змістовим еквівалентом толерантності. Епоха Середньовіччя змінює його на смиренність, яка породжувалась страхом перед потойбіччям, тобто була наслідком не розвитку особистості, а результатом негативних переживань. Епоха Відродження, яка відзначалась оптимістичним ставленням до життя, породжує власне поняття «толерантність» як загальнолюдську цінність і надає їй значення етично-морального виміру. Зокрема, автор відомих світу «Листів про толерантність» Дж. Локк виказує думку, що толерантність пов'язана з обмеженням насильства над людиною, насамперед, з боку церкви та держави. Наш співвітчизник Г. Сковорода, пізнаючи мудрість світу завдяки мандрям і бачачи відсутність гармонії у суспільстві, розумів толерантність як гармонію в багатоманітності. Мислитель відзначав, що не все неправильне, що незрозуміле, а тому не треба виявляти ворожнечу до інакшості. Поступове збагачення дефініції «толерантність» новим змістом, деталізація призводять до сучасного її розуміння як уміння побачити іншого, зрозуміти і прийняти його відмінність, бути ввічливим і миролюбним.

Таким чином, «толерантність» і «терпимість» перестають бути тотожними поняттями. Елемент насилля над собою, притаманний терпимості, оскільки людина змушена переборювати себе і, зібравши «волю в кулак», стерпіти те, що їй нав'язують, відсутній у сучасному змістовому наповненні дефініції «толерантність», яка передбачає готовність сприймати переконання і поведінку, вірування, світоглядні позиції, традиції тощо, які відрізняються від власних; і необхідності приставати на них немає. Існує тільки потреба визнавати право на їх існування і вміння не відчувати ненависті до інакомислячої особистості. Якщо людина готова до сприйняття точки зору іншого, що відрізняється від її власної, розуміючи, що інша думка має еквівалентне право на існування, то це відбувається безвідносно до руйнації її особистості. В такому випадку «залишаються цілі і вовки, і вівці».

Французький філософ М. Конш висловив думку, що толерантним можна вважати суспільство, у якому панує інтелектуальна свобода і абсолютна терпимість до будь-якої думки. Толерантність – «це взаємна свобода, яку люди використовують, щоб вірити і говорити те, що їм здається істиною, таким чином, що вислів кожним своїх вірувань і думок не несе ніякого насильства» (Конш 1993, с. 77). Це мистецтво жити в соціумі, кожен член якого індивідуальний, відмінний від іншого, приймаючи цю різноплановість. Це шлях до недопущення і розв'язання конфліктів, мистецтво як міжособистісного, так і в цілому цивілізаційного компромісу. Толерантність передбачає повагу людської гідності і недопущення сприйняття людини в якості засобу. Поступово з категорії якості особистості вона перетворюється в напрям морального і духовного розвитку світу і кожної країни.

Рівень розвитку толерантності окремої особистості, групової спільноти, країни в цілому свідчить про ступінь їх духовного та інтелектуального розвитку. Змістове поле толерантності розширюють думки вчених А. Сулова і Д.Поносова, які виокремлюють такі особливості філософського підходу до її розуміння:

1. Філософія толерантності має тісний зв'язок з філософією автономності індивіда від суспільства, його суб'єктивного розвитку, визнання цінності його позитивних і негативних якостей. Ідея толерантності полягає у відмові від силової позиції, оскільки «переробити» людину, яка є творцем власного життя – це марна справа, а натомість передбачає опору на позитивні сторони партнера для продовження діалогу.

2. Толерантність та інтолерантність – це два взаємообернених поняття. Людина буде чинити так чи інакше в залежності від ситуації і мотивів. Однозначно бути завжди, в будь-яких умовах толерантною або інтолерантною, вона не може. Тому прийняття цінності іншої людини, яка є не засобом, а ціллю – це закон.

3. Толерантність переплітається з філософією синергетики, згідно з якою кожна людина – відносно незалежний елемент у складній системі соціальних взаємин. Особистість впливає на систему, а остання на неї. Успішний розвиток людини напряму залежить від її готовності організувати навколо себе позитивний простір і реалізувати свої потенції. Толерантність та інтолерантність – це два взаємовиключні поняття: чим більше особистість толерантна, тим менше вона інтолерантна, і навпаки (А. Суслов, Д. Поносов, 2006).

Толерантність, згідно її тлумачення статтею 1 «Декларації принципів толерантності» (затверджена на конференції ЮНЕСКО від 16.11 1995), передбачає відмову від догматизму та від абсолютизації істин. Разом з тим вона вимагає активної позиції особистості, а не пасивно-терпимого ставлення до навколишніх подій, які є антисоціальними з точки зору закону або моралі. Тобто вчинки і поведінка, що порушують загальнолюдську мораль, не повинні сприйматись толерантно.

Звертаючись до педагогічної семантики «толерантності», згадаємо працю «На шляху до толерантної свідомості» за редакцією О. Асмолова та її розділ «Толерантність і проблема розуміння», написаний педагогічною групою під керівництвом талановитого педагога В. Глебкіна. В ній

вказується на головну установку толерантної свідомості, що полягає у сприйнятті себе самого як недосконалої істоти, яка є відкритою для досвіду іншого, що є одним з базових концептів усвідомлення власної цілісності. Оскільки авторитаризм в освітньому процесі не притаманний нашому сьогоденню і залишився у минулому столітті, а процес виховання передбачає взаємодію вихователя з вихованцем, суб'єкт-суб'єктні взаємини, а не тоталітарний вплив, то від вихователя вимагається прояв толерантності до дитини, вміння дозволити виявляти їй свободу в розумних межах і демонструвати індивідуальне мислення, мати власну позицію і не боятись її оприлюднювати.

Педагогіка толерантності закликає до:

- розвитку навичок спостережливості і самопізнання, вміння здійснювати самоаналіз;
- формування навичок ведення внутрішнього діалогу (з самим собою);
- розвитку умінь пізнавати і розуміти інших, піддавати аналізу ситуації, події, що відбуваються у класі, сім'ї;
- розвитку умінь слухати і чути;
- формування емпатії, рефлексії, ідентифікації, що є професійно значущими якостями для толерантного педагога, які допомагають досягти компромісу і порозуміння;
- розвитку емоційної стійкості у стресових та складних ситуаціях;
- оволодіння способами саморегуляції і реагування на агресію дітей.

Вчені Г. Бюзелева, Г. Шелемова у якості основних принципів толерантності виділяють наступні: принцип довірчого співробітництва – встановлення відносин взаєморозуміння і взаємної вимогливості; принцип екології взаємин – забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату як основи формування толерантного простору; принцип правознавства – формування почуття власної гідності, самоповаги, поваги до оточуючих людей, народів, їх соціального статусу, національності, раси, культури, релігії; принцип синергізму - забезпечує розвиток особистості,

будучи джерелом і рушійною силою цього розвитку; принцип творчості, що забезпечує реалізацію варіативних підходів до встановлення толерантних відносин та аналізу ситуацій взаємодії (Г. Бюзелева, Г. Шелемова 2003).

Розглядаючи толерантність у педагогічному контексті, варто звернутися і до таких понять, як визнання, прийняття і розуміння дитини. Позиція визнання передбачає ставлення до вихованця як до самоцінної особистості, яка має право на власні бажання, інтереси, цінності, емоції, настрої, мотиви, думки, вірування тощо. Прийняття означає позитивне ставлення до таких особливостей, бачення цілісності дитячої фігури, з її позитивними і негативними сторонами. Розуміння – це вміння очима дитини подивитися на ситуацію, зрозуміти мотив її вчинку, поведінки, причину емоційного стану, не даючи їм оцінки.

У дисертаційному дослідженні М. Андрєєва толерантність педагога розглядається як «заснована на ціннісних і гуманістичних орієнтаціях професійна здатність зрозуміти, визнати й прийняти суб'єктів педагогічного процесу ... такими, якими вони є, – носіями інших цінностей, логіки мислення, форм поведінки, суб'єктного досвіду, встановлювати відносини співробітництва в процесі взаємодії із суб'єктами, аналізувати й критично оцінювати суб'єктний досвід і поведінку. Розуміння є здатністю дивитися на світ очима іншого суб'єкта; визнання – здатність бачити в ньому носія інших цінностей, поглядів, образу життя, усвідомлення його права бути інакшим; прийняття – позитивне ставлення до нього як іншого» (М. Андрєєв 2009, с. 6).

Аналіз психолого-педагогічної літератури, сутності дефініції «толерантність», опора на структуру особистості людини у психології дозволили синтезувати особливості змістового наповнення компонентів структури толерантної особистості вихователя ЗДО, яка складається з цілого ряду емоційних, ціннісно-мотиваційних, світоглядних, мисленневих особливостей і виявляється у поведінці. Відповідно у її структурі ми виділяємо когнітивний, емоційно-мотиваційний, оцінно-ціннісний,

поведінковий компоненти. Зупинимось на них детальніше.

Когнітивний компонент передбачає поінформованість про психологічні і фізіологічні особливості дітей дошкільного віку, глибокі знання з педагогіки, особливо щодо інструментарію педагога, знання про правила і принципи взаємодії з вихованцями, усвідомлення прав дитини, полівимірність нашого суспільства, свого місця у соціальному середовищі, знання про толерантність, її цінність в історії людства і в історії становлення кожної дитячої особистості. Сюди включаємо і знання вихователем себе. Спираючись на думку Г. Олпорта, зауважимо, що толерантні люди мають адекватні знання про себе, віддаючи належне не лише своїм перевагам, але і усвідомлюючи вади. Адже такий стан речей дозволяє з розумінням ставитись і до вад іншого (розуміючи, що ніхто з нас не ідеальний). Вважаємо, що визначальним у толерантному ставленні до дітей є ідентифікація, що допомагає зрозуміти стан і поведінку дитини.

В емоційно-мотиваційному компоненті особливу увагу акцентуємо на емоційній стабільності, завдяки чому вихователь у різних ситуаціях виявляє уміння спокійно і врівноважено реагувати на події чи вчинки підопічних. Спокій є вищою рівновагою всіх почуттів. Це стан, який заснований на гармонії нашої душі. Спокій породжує стриманість, уміння діяти не імпульсивно, а свідомо оцінивши ситуацію, думку іншого. На таке почуття, як захищеність, вказав у толерантних людей Г.Олпорт. Толерантна особистість відчуває себе у безпеці, тому не намагається шляхом агресії, нападу, заперечення захищатися від інших, на відміну від інтолерантної.

Також великого значення надаємо почуттєвій гамі, яка виникає при встановленні спілкування чи взаємодії з дітьми. Справжній професіонал, який любить дітей і свою роботу, зацікавлений вихованцями, виявляє інтерес до їх почуттів і особистісного життя, отримує задоволення від комунікації з ними, виявляє повагу та емпатійність. Діти дуже тонко відчувають, наскільки ними цікавляться і які почуття щодо них переживають. На жаль, нерідко вихователі «загартовуються» своєю роботою і вже не здатні відчувати

жалості до дитини, коли їй погано чи боляче, або співпереживати з приводу її невдачі, порадіти разом з якоюсь дрібнички в очах дорослої людини, однак важливої для малечі, чи просо розділити гарний настрій. Толерантність – це насамперед повага себе. Адже це означає, що ми готові вислухати і зрозуміти іншого, почути і дізнатися про щось нове, збагатити таким чином свій світогляд, це значить, що ми не стоїмо на місці, що ми не зациклені на колі своїх проблем і власного бачення Всесвіту, що ми живі і прямуємо по висхідній. Почуття гідності трансформується з себе на дітей, прямим наслідком чого є визнання прав дитини і встановлення з нею суб'єкт-суб'єктних взаємин.

В основі мотивації толерантності лежать гуманні мотиви, які породжують позитивне ставлення до людей, визнання їх прав, свобод, самоцінності, а також інтерес до дитячої особистості.

Оцінно-ціннісний компонент толерантної особистості вихователя передбачає ставлення до людини як до найвищої цінності, визнання гідності кожного вихованця, а також уміння об'єктивно оцінювати не тільки вчинки інших, поведінку, а й свої, справедливо ставитись до дітей. Система цінностей визначає світоглядну позицію людини і, відповідно, вчинки, поведінку в цілому. Оточуючий світ сприймається індивідом не лише через призму знань, які включають певні поняття, теорії, факти, закони, а й опосередковується власним ставленням до всього. Загалом цінності виступають ядром в структурі особистості, оскільки акумулюють у собі інтереси, потреби, переживання і почуття людини, пристрасті, спрямовують поведінку і вчинки людини. Цінності – це матеріальні та ідеальні предмети, значимі для певного суб'єкта з позиції задоволення його потреб, бажань, інтересів. Породжені ними ціннісні орієнтації - установки на цінності матеріальної і духовної культури. Вихователь, як ідеал, на якого рівняється дитина, і якому суспільство і батьки її довірили, повинен сповідувати загальнолюдські цінності, серед них цінність життя людини, правдивість, справедливість, добро, істина, краса, сенс життя, свобода, мир, природа. Цінність кожної дитини полягає тому, що вона є унікальною, зі своїми здібностями і талантами, обдаруваннями та задатками,

закладеними в неї від народження; в цьому і є причина розвитку світу в цілому.

Оцінюючи поведінку, вчинки, продукти діяльності дитини, вихователь повинен, насамперед, виходити з позиції, що головна цінність – це дитина, її життя і здоров'я. І оцінку давати не особистості загалом, а її сьогоденним діям, які можна поправити і покращити.

Поведінковий компонент передбачає втілення у практику моральних еталонів поведінки у системі «дорослий – дитина», «вихователь – дитина». Толерантний вихователь вміє вислухати і сприйняти позицію дитини, не вступати у конфлікт з нею, надавати допомогу, має певні здібності та вміння організувати власну професійну діяльність на основі розуміння, визнання і прийняття дитини як учасника освітнього процесу у всій різноманітності її особистісних і соціальних відмінностей. Це також і здатність виявляти повагу до дітей та турботу про них.

Таким чином, толерантність варто розглядати не тільки як якість, але і як систему внутрішніх ресурсів особистості, які відображають готовність і здатність вихователя позитивно та об'єктивно розв'язувати складні задачі взаємодії з собою та з дітьми. Толерантність віддзеркалює інтуїтивне сприйняття єдності людства, взаємозалежності всіх від кожного і навпаки, і складається з поваги прав іншого (хай навіть це і маленька дитина), в тому числі права бути іншим, а також в утриманні від скоєння шкоди, оскільки шкода, що завдається іншому, є шкодою для всіх і для самого себе (ця ідея яскраво змальована у давньоассірійській легенді «Ассірійський цар Асархадон»). В ідеалі, толерантність захищає свободу кожного, забезпечуючи право діяти в межах не забороненого, водночас позначаючи межі, за якими починається свобода інших. В основі толерантного ставлення до дитини лежить визнання її суб'єктності, свободи вибору та права на реалізацію власних інтересів.

Література

Андрєєв М.В. Формування толерантності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “теорія і методика професійної освіти” / М.В. Андрєєв. — Харків, 2009.— 23 с.

Бюзелева Г.В., Шелемова Г.М. Толерантность: взгляд, поиск, решение / Г.В.Бюзелева, Г.М.Шелемова. - М. : Вербум-М, 2003.- 260 с.

На пути к толерантному сознанию / Отв. ред. А.Г. Асмолов.- М.: Смысл, 2000. - 255 с.

Толерантность: теоретические подходы и методики обучения основам толерантного поведения: Сборник методических материалов / под ред. д. и. н. А.Б. Сулова, Д.П. Поносова / Пермь: Издатель И. Максарева, 2006. - 134с.

Conche M. La tolerance francaise et sa signification universelle // Document de travail pour le 19 Congres mondial de philosophic. (Moscou 22—28 aout. 1993. UNESCO division de la philosophic de 1 etique Paris aout. - 1993. - P.77.

Додаткова інформація про автора:

Доцент Максимова Олена Олександрівна

Місце роботи: кафедра дошкільного виховання і педагогічних інновацій Житомирського державного університету ім. І.Я. Франка

Адреса місця роботи: Україна, м Житомир, вул. Велика Бердичівська
40

e-mail: helen.maks23@ukr.net

Information about the author

Olena Maksimova

PhD in Pedagogic sciences, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Preschool Education and Pedagogical Innovations

Zhytomyr Ivan Franko State University

40, Velyka Berdychivska Str. ,Zhytomyr, Ukraine, 10008

E-mail: helen.maks23@ukr.net